

Madagaskar etter Mairevolusjonen

AV ØYVIND DAHL

Så sent som ved forrige nyttårsskifte ble Madagaskars styre karakterisert som et av de stabileste i hele Afrika. President Tsiranana og hans «sosialdemokratiske» parti P.S.D., hadde hatt makten uavbrutt siden 1960 da landet ble erklært uavhengig fra det franske koloniherrdømmet. I virkeligheten hadde Tsiranana vært landets ubestridte leder siden oktober 1958 da landets konstitusjon og loven som åpnet for uavhengigheten ble undertegnet. 14 år er en lang tid for en statsmann i dette kontinent, og med rette kunne regimet påberope seg å være et av de mest solide og stabile i hele Afrika. – Den 30. januar 1972 var det på ny valg på president, og som ventet ble Tsiranana, «uavhengighetens far», gjenvalgt for en ny 7-års periode med praktisk talt 100 % av de avlagte stemmene. I virkeligheten var det ikke noe valg, han var eneste kandidat.

Den 8. oktober 1972 var det på ny folkeavstemning og denne gang stemte 96,7 % *mot* president Tsiranana, *for* General Ramanantsoa som dermed fikk folkets mandat til å regjere og reformere Madagaskars grunnlov og institusjoner over en periode på 5 år. - Hvordan kan et helt folk 8 måneder etter en total tillitserklæring gjøre fullstendig helomvending og vende ryggen til den ubestridte nasjonale leder i løpet av 14 år?

Mairevolusjonen 1972

«Le mai malgache» har vært sammenliknet med mai-begivenhetene i Frankrike i 1968. Bakgrunnen var liksom i Frankrike studentenes streik. Liksom i Frankrike gikk også de gassiske arbeiderne i streik i den alminnelige politiske krise som fulgte studentenes streik. Men årsaken til at studentdemonstrasjonene i Madagaskars hovedstad Tananarive ble så fremgangsrike at de ledet til regimets fall, berodde på to ting:

For det første var regjeringen blitt mer og mer korrump og isolert fra befolkningen. President og regjering virket sikre på seg selv og sin ufeilbarlighet. Et eklatant eksempel på den manglende forståelse for hva som egentlig foregikk i folket var seremoniene i forbindelse med President Tsirananas gjeninnsettelse i sitt presidentembete den 1. mai 1972. Presidenten ignorerte streikene, avla sin statsed i høytidelige former, og – reiste på ferie, akkurat i nasjonens skjebnetime. 14 dager etter var i virkeligheten hans makt forbi.

For det andre sluttet befolkningen, i hvert fall i byene, spontant opp om studentenes krav. Til å begynne med gjaldt studentenes krav reformer av undervisningssystemet som hittil har vært helt dominert av Frankrike. Ifølge samarbeidsavtalene med Frankrike (Accords de Coopération) har undervisningssystemet nærmest vært en kopi av det franske. Det varte ikke lenge før kritikken ble rettet også mot de avtalene som gjelder politisk, økonomisk og forsvarsmessig samarbeid. Studentene krevde en fullstendig revisjon av alle avtalene med Frankrike. Med enestående disiplin og orden organiserte de studentstreiker og opptog. Det varte ikke lenge før streikene hadde bredt seg til alle høyere skoler i landet, delvis også støttet av lærerne.

Myndighetene svarte med å stenge Universitetet og truet med å annullere alle eksamener. Natten til den 13. mai gikk regjeringen til arrestasjon av streikelederne og deporterte dem til Nosy Lava, en beryktet øy på nordvestkysten tidligere brukt til politiske fanger. Reaksjonen var øyeblikkelig. Studenter, elever, foreldre og arbeidere strømmet ned i byens hovedgate og krevet at studentene skulle settes fri. Sikkerhetspolitiet åpnet ild, og det endte med ca. 40 drepte og et par hundre sårede.

Fra nå av var det ikke lenger bare en studentstreik, folk av alle samfunnsklasser forlangte regjeringens avgang. Den 18. mai 1972 oppløste President Tsiranana regjeringen og ga alle fullmakter (pleins pouvoirs) til lederen for hæren, General Gabriel Ramanantsoa. Da studentene vendte tilbake fra Nosy Lava ble de hyllet som helter av en folkemasse på henimot 100 000 personer.

Den nye regjeringen

General Ramanantsoa utnevnte en regjering bestående av 10 ministre mot tidligere 40. Alle er velutdannet og kommer fra forskjellige stammer utover hele øya, noe som er nødvendig for å nøytralisere de stammemotsetninger som ennå eksisterer.

Den 27. juli holdt generalen en programtale som pekte ut retningslinjene for en ny statspolitikk. Hovedpunktene var: 1. Nasjonal enhet, 2. Dialog med alle deler av folket, 3. Avpolitisering og reorganisering av administrasjonen, 4. Reformert av Statens institusjoner, 5. Utarbeidelse av en ny grunnlov med utskrivning av nye valg, 6. Sterkere sentral kontroll med økonomien og finansene, 7. Omlegging av skattepolitikken, 8. Revisjon av utenrikspolitikken, 9. Nye samarbeidsavtaler med Frankrike, 10. Nasjonalisering og demokratisering av undervisningen.

Til dette omfattende program appellerte han på regjeringens vegne om hele folkets hjelp og aktive støtte. Ved folkeavstemningen den 8. oktober ba han folket om å vise ham tillit og gi ham og hans regjering en periode på 5 år for å gjennomføre det meget omfattende program. Som nevnt fikk han 96,7 % av stemmene, og Tsiranana trakk seg dermed tilbake som landets president. I en beveget tale tok han farvel med folket og manet til nasjonal enhet. Det var – sa han – «en ledestjerne i all min politikk»...

Politiske tiltak

Regjeringen gikk straks i gang med å «rense det politiske klima» og gjenopprette ro og orden. Det ble innført full pressefrihet, og små aviser og traktater florerer som aldri før. Dessverre er ikke alt som skrives i overensstemmelse med god presseskikk.

Alle tidligere politiske fanger ble frigitt, blant dem tidligere innenriksminister André Resampa som tidligere hadde vært Tsirananas mest betrodde mann og av alle ansett som Tsirananas etterfølger. Helt uventet kom Tsiranana i mai 1971 med en rekke beskyldninger om at Resampa forberedte et komplott mot ham selv. Resampa ble arrestert etter et regjeringsmøte og satt et år i husarrest uten at hans sak ble prøvet for retten. Etter løslatelsen gikk Resampa ut av P.S.D. og dannet sitt eget parti, Union Socialiste Malgache, U.S.M. som allerede har erstattet P.S.D. i Den Sosialistiske Internasjonale.

Regjeringen oppløste også senat og nasjonalforsamling. Disse var helt dominert av Tsirananas parti P.S.D. på grunn av valglovene som ga alle representanter til det parti som fikk minst 55 % av stemmene. Parlamentet var på ingen måte representativt for folket. I steden bebudet regjeringen et nytt nasjonalt råd: Conseil National Populaire du Developpement, med representanter for alle politiske, kulturelle, sosiale og økonomiske fraksjoner i landet. Det har vist seg at dette

løftet har det vært vanskelig å innfri. Ennå er ikke rådet blitt dannet til tross for generalens ord for 5 måneder siden om at opprettelsen var «imminent».

Vi venter ennå også på reorganisering av administrasjonen. Riktignok er alle 6 provinssjefer erstattet med militære og praktisk talt alle ledende stillinger er besatt med nye folk. Men selve strukturen i administrasjonsapparatet er uforandret. Man har bebudet en reform som legger til grunn det gamle gassiske kollektiv: «fokonolona». Dette er et lokaleråd som består av de eldste og mest innflytelsesrike personer i en enkelt landsby eller bydel. Basert på denne enhet skal den nye administrasjonen tilrettelegges, og det skal bli meget interessant å se hva resultatet blir.

Utenrikspolitikk

Også utenrikspolitisk har det nye regimet ført til en nyorientering. Mens Tsiranana tidligere forfektet dialog med Sør Afrika, har den nye regjeringen brutt med denne politikk og stiller seg på linje med Tanzanias kritikk og fordømmelse av apartheidpolitikken.

Mens Tsiranana førte en ensidig vestlig orientert politikk, har den nye regjeringen gått inn for en åpning «à tous azimuts» og opprettet diplomatiske forbindelser med Sovjet, Folkerepublikken Kina og Nord-Korea. Madagaskar har fått et gunstig riskjøp i Kina, og man venter at nye handelsavtaler og økonomiske avtaler vil fylle tomrommet etter franskmennene.

Men ennå er avhengigheten av Frankrike stor, og regjeringen har innsett at den ikke kan bryte av forbindelsen ennå. I disse dager pågår forhandlinger i Paris om nye samarbeidsavtaler istedenfor de forrige «Accords de Coopération» som studentene kalte «Accords d'esclavage» i maidagene. De forrige avtalene ble undertegnet samtidig med uavhengighetserklæringen i 1960. Madagaskar var da ydmyket av 60 års koloniherredømme. I dag møtes Frankrike og Madagaskar som likeverdige partnere for å finne frem til nye avtaler, særlig når det gjelder økonomisk og monetært samarbeid, og forsvars- og kultur-samarbeid. Særlig er forsvarsavtalen et springende punkt. Frankrike har to viktige militære baser på Madagaskar som de etter alt å dømme ønsker å beholde, men dette vil stride mot regjeringens erklærte nøytralitetspolitikk i forholdet øst - vest.

Økonomisk og sosial politikk

Selv om Madagaskar har fått sin politiske uavhengighet, er det fremdeles langt frem til økonomisk uavhengighet. 85 % av handelen er ennå i utlendingenes hender. Særlig stor andel har kinesiske og indiske kjøpmenn og franske handelskompanier som kjøper opp billige jordbruksprodukter fra bøndene for å eksportere til høyere priser. Samtidig importerer disse firmaene dyre europeiske varer. Regjeringen har innført flere restriktive tiltak for å bremse kapitalutførselen og få disse firmaene til å investere på Madagaskar. En rekke streiker i flere større bedrifter tyder på at det ennå er ustabile forhold i arbeidssektoren.

85 % av landets innbyggere lever av jordbruket. Årlig gjennomsnittsinntekt pr. hode er på ca. 570 n. kr. Fordelingen av gjennomsnittsinntekten er meget ujevn. En bondefamilie kan ha ca. 1 500 kr. i året mens en håndlanger i veivesenet kan ha fra 2 500 kr. til 5 000 kr. årlig. En høytstående funksjonær i administrasjonen kan ha 3 000 kr. i måneden eller mer. De første skritt til større sosial utjevning ble tatt idet minstelønnen for lønnsarbeiderne ble satt opp og alle høyere funksjonærers lønninger (deriblant ministrenes egne lønninger) ble satt ned med fra 15–10%. En rekke tidligere privilegier som ministrene nøt godt av ble avskaffet. Nøysomhet ble dagens parole, et høyst nødvendig korrektiv til den tidligere regjerings sløsing med offentlige midler.

Populært var også avskaffelsen av den såkalte «hodeskatten» og kvegskatten fra 1973 av. Hodeskatten (ca. 90 kr. i året) måtte alle voksne mannlige borgere betale uansett inntekt og erverv, noe som kunne være vanskelig nok i områder hvor naturalhusholdningen ennå spiller en stor rolle.

Til tross for disse skritt i riktig retning er det fremdeles en umåtelig stor kløft som skiller de rike og de fattige, her representert ved funksjonærstanden og bondebefolkningen, og mye vil avhenge av hvordan regjeringen handler for å utjevne det sosiale skille som eksisterer. Fremfor alt er det bøndenes kår som må bedres.

Stammemotsetninger

I tillegg til de sosiale skiller kommer også de regionale forskjeller. Mens innlandsstrøkene er kommet forholdsvis langt økonomisk og kulturelt, er flere av kyststrøkene meget tilbakestående. Utbygging av skoler, helsevesen og kommunikasjoner ligger langt etter høylandet,

delvis av historiske årsaker, men også på grunn av klimatiske og naturlige forhold.

Stammemotsetningene er også levende. Kystbefolkningen nærer en innbitt mistillit til hovedstadsstammen Merina. Det skriver seg fra den tiden Merinakongen forsøkte å legge hele øya under sitt herredømme og førte kriger mot småkongene på kysten. Det ble ikke slutt på rivaliseringen før franskmennene koloniserte Madagaskar i 1896.

At disse motsetningene fremdeles er levende, viste urolighetene i havnebyen Tamatave i desember 1972. Den nye regjeringen fikk her, bare 6 måneder etter sin tiltredelse, erfare at veien til nasjonal enhet er både lang og steinete.

Slik som i mai begynte det med elevstreik, demonstrasjoner og gateuorden. Elevene protesterte mot den såkalte «malgachisation» i skolen som de hevdet bare ville fremme hovedstadsstammen, Merina, sine interesser. På sine plakater skrev de «Malgachisation = Merinisation» «Heller fransk enn Merina!» Nå står Madagaskar i den heldige stilling at det samme språk tales over hele øya, bare med visse dialektforskjeller, men disse er til dels betydelige og nok til å skille de forskjellige stammer fra hverandre. (Jevnfør vår egen språkstrid!)

Men det var ikke bare språklige motsetninger som kom frem. Det ble også hevdet at innlandsfolk ble favorisert når det gjaldt inn-skrivning av barna på skolen, videre at nesten alle funksjonærer ansatt i havne- og statsadministrasjonen for øvrig var innlandsfolk, noe som har sin forklaring i at disse har høyere utdanning enn kystbefolkningen.

Dessverre var ikke demonstrasjonene så disiplinerte som i Tananarive, men gikk over i direkte vold mot innlandsfolk og utlendinger, spesielt kinesere som det er mange av i Tamatave. Det endte med plyndring og brenning og masseflukt opp til Tananarive. Tamatave mistet halvparten av sine innbyggere, og havnen og handelen har siden vært lammet. Aktiviteten er gjenopptatt nå to måneder etter, men bare fjerdeparten av normalt arbeidstempo er oppnådd.

Undervisning

Det var studenter og skoleungdom som sto bak urolighetene i mai som endte med den forrige regjeringens fall. I første omgang var det undervisningssystemet de protesterte i mot, senere fikk aksjonene et langt større omfang som vi har sett. Hva har da skjedd på undervisningsfronten?

Studentenes planlagte kongress fant sted i dagene 4. - 19. sept. med deltagere også av lærere og arbeidere. Studenter og lærere skiserte her retningslinjene for en helt ny *gassisk* skole, med andre ord fullstendig brudd med Frankrike, slagordene var «*malgachisation*» og «*démocratisation*».

Det første slagordet: «*malgachisation*» inneholder flere viktige krav. For det første at *gassisk* skulle innføres som undervisningsspråk fra folkeskolen og helt opp til Universitetet. Hittil har all undervisning foregått på fransk og etter fransk mønster. - Det andre krav som inneholdes i «*malgachisation*» er at alle pensa skal revideres og utarbeides i overensstemmelse med «*les réalités malgaches*». Det elevene lærte i skolen var altfor fransk og europeisk dominert. Det er ikke så lenge siden historieboken som ble brukt hette «*Nos Ancêtres les Gaulois*!» - Det tredje krav er det som kanskje blir vanskeligst å gjennomføre. Det går ut på å utnevne gassere i alle ledende stillinger i skoleverket. Hittil har det vært flere franskmenn i disse stillinger, fordi der er vanskelig å finne kvalifiserte gassere.

Det andre slagordet: «*démocratisation*» står for lik skole for alle gassiske barn. For tiden er skolariseringsprosenten i folkeskolen 50 %. Til tross for stadig utbygging av skolevesenet har ikke denne prosenten forandret seg i de senere år på grunn av den voldsomme befolkningstilveksten. - Studentene krevde at alle barn skulle få lik adgang til alle skoler. Dette er langt fra tilfellet i dag. Ved statens skoler betales der ingen skolepenger. Ved de private skoler (kirkenes og de ukonfesjonelle) betales det fra ca 100 kr. i året i småskolen til ca 1 000 kr. i gymnaset. Ved alle skoler er det opptakelsesprøver, og på grunn av det franske skolesystemet og en god del bestikkelser og partipolitikk var det særlig barn fra funksjonærstanden som kom inn i statens skoler. Følgen av dette var at barna til de best situerte fikk den beste skolegang uten å betale en øre, mens barn av den fattige bondestanden måtte søke privatskoler hvor de måtte betale skolepenger, en ikke ubetydelig sum for en familiefar med 8 - 10 barn, noe som er alminnelig utover landet. Dertil er dessverre undervisningen ved privatskolene ofte middelmådig på grunn av mangel på materiell og kvalifisert arbeidskraft. For studentene på kongressen var løsningen nasjonalisering av alle private skoler. Dette er imidlertid ikke gjort i en håndvending, da det krever en årlig budsjettøkning på 7 milliarder FMG (gassiske francs) i tillegg til det årlige budsjett på 15 milliarder FMG, som jo ennå bare gir undervisning til halvparten av alle barn i skolepliktig alder.

Regjeringen ser ut til å velge en annen politikk. De vil hjelpe de vanskeligst stilte foreldre med offentlige bidrag, en løsning som studentene kritiserer. De hevder at enten må alle betale skolepenger, eller så ingen. Problemet er langt fra løst, «la démocratisation» er fremdeles bare en drøm.

Derimot ser det ut til at «la malgachisation» settes ut i livet i den grad det er mulig med en gang. Skoleåret 1971-72 som så brått ble avbrutt i mai, ble gjenopptatt i oktober og avsluttet med eksamener i desember og januar 1973. Det nye skoleåret startet 1. februar 1973 og skal avsluttes 29. september 1973. Pensum blir nå et foreløpig pensum som skal revideres hvert år inntil den virkelige *gassiske* skolen er en realitet etter noen overgangså. Heller ikke «la malgachisation» er gjort i en håndvending. Tamatave-affæren har vist at meningene er delte når det gjelder innføringen av et riksgassisk dominert av hovedstaden.

For å få lærere nok til å erstatte de franske som allerede er reist, har regjeringen akkurat dannet en egen «service national», som gir muligheter for de unge som har eksamenspapirer å avtjene verneplikten i en undervisningspost de blir henvist til av staten. Også kvinnelige studenter kan melde seg til denne tjenesten. Staten vil ikke lenger be om «coopérants» eller fredskorpsdeltakere fra Frankrike.

Kirke og misjon

Fra den nye regjeringens side har en ikke møtt noen vanskeligheter for kirkens og misjonenes arbeid. På alle hold er vi møtt med velvillighet og anerkjennelse.

Den politiske situasjon på Madagaskar har likevel i høyeste grad aksentuert samarbeidsforholdet mellom kirke og misjon. Spesielt fører den nasjonale oppvåkning til at særlig ungdommen stiller seg kritisk til alt som heter formynderskap, og mange uttalelser vitner om vilje til selv å ta ansvar og ledelse i de institusjoner som misjonen hittil har hatt ansvar for. Økonomisk sett er kirken svak, og det vil ennå gå en lang tid før kirken også kan overta det fulle økonomiske ansvar for institusjonene.

Dette er ikke noe spesielt innenfor den lutherske kirken. Det er den romersk-katolske kirke som særlig er dominert av hvite. Både den reformerte kirke F.J.K.M. og den lutherske kirke F.L.M. er organisert som selvstendige *gassiske* kirker, og ledelsen er helt i

gassiske hender. Den reformerte misjon er kanskje mer integrert i kirken enn den norske misjon. N.M.S. har valgt å beholde en mer selvstendig status i forhold til kirken. For eksempel går all økonomisk hjelp til kirken gjennom misjonærkonferansen eller tillitsmennene. Det er vel bare et tidsspørsmål når også disponeringen av slike midler overføres til F.L.M. Det foregår også stadig forhandlinger om overlevering av misjonens eiendommer, en stor del er allerede overlevert som kirkens eiendom.

Ungdommen - den nye klasse?

Av Madagaskars 7 millioner innbyggere er 4 millioner under 20 år. Den raske befolkningsøkningen skaper store problemer på skolefronten, som vi har sett.

Dertil kommer problemet med å skaffe mat og arbeid, som vel er landets største problem. For å holde takt med befolkningsøkningen må det hvert år skaffes fra 50 til 80 000 nye arbeidsplasser. Også dette problem var en av drivkreftene under studentstreikene hvor også flere arbeidsløse sluttet seg til. Landet er kommet opp i den paradoksale situasjon at ved siden av det faktum at nasjonen ikke kan gi all sin ungdom utdanning, kommer også det forhold at heller ikke den ungdom som har fått sin utdanning er sikret arbeid som svarer til de oppnådde diplomer. 4 av 5 som har fått sin realskoleeksamen (B.E.P.C.), finner ikke noe arbeid som svarer til den utdanning de har fått.

Også på denne måten er skolen kommet i utakt med utviklingen. Industri og næringsliv er for lite utbygget til å ta i mot den ferdig utdannede ungdommen. Selvfølgelig er jordbruket siste utvei for de fleste, men gårdene er meget oppstykket, drives lite rasjonelt og kaster lite av seg. En bonde har det vanskelig nok med å brødfø sin egen altfor barnerike familie, hvordan kan han produsere for salg? Dessuten har jordbrukeren lav sosial status, det er funksjonæryrket som er tillokkende, og en bonde gjør hva han kan for å få i hvert fall en av sine sønner inn i funksjonærstanden.

Det foregår også en stor flukt fra landsbyen. Ungdommen er misfornøyd. Landbruket gir for lite og i det tradisjons- og tabubundne patriarkalske miljø er det vanskelig å endre noe. For eksempel er det for noen tabu å arbeide på markene tirsdag og torsdag, forbudt å spise kylling etter å ha arbeidet på rismarkene, osv. Familien og klanen er det samlende kollektiv, med plikter og rettigheter

som knytter medlemmene sammen med sterke bånd. Solidariteten strekker seg sjelden utover klanen. Nasjonen kommer i annen rekke.

I byene kjenner ungdommen seg friere, men finner bare tilfeldige jobber eller slett ikke noe arbeid. Snart vender de seg til den urbane livsførsel preget av passivitet og forbruk etter Vestens mønster, men uten Vestens rikdom. Resultatet blir misnøye, og den arbeidsløse ungdommen blir et labilt element i byene. Typisk er det også at opptøyene startet i Tananarive hvor arbeidsløsheten er størst. Riktignok ført an av studenter og skoleungdom, men som vi har sett, er også disse potensielle arbeidsløse. Typisk er uttalelsen fra en streikleder: «Hva betyr det for oss om vi taper et år i vår utdanning, det er hele vår fremtid det gjelder!»

En del av den eldre generasjonen er rystet over ungdommens oppførsel. Det er da også stikk i strid med det som har vært gassisk takt og tone fra gammelt av. Ungdommen skal alltid vente til de gamle har talt. Det er far og mor som bestemmer, de unge skal adlyde, dette enten det gjelder ekteskap, arbeid eller arbeidsmetoder.

Den nye generasjonen bryter med denne tradisjonelle holdningen, og dette brudd kommer kanskje til å sette større spor etter seg i fremtiden enn akkurat det som skjedde disse maidagene. Det er en ny klasse som vokser frem med en ny holdning til omgivelsene og til autoritetene. Mange frykter for at det som hendte i mai 1972 skal skape presedens slik at en demokratisk styreform blir umulig i fremtiden. Ungdommen har kanskje fått *for* stor tro på seg selv. Det er mye som tyder på at Madagaskar er i en langt mer ustabil situasjon enn tidligere. Det kan fort dukke opp situasjoner som kan forrykke den foreløpige likevekt og få uanede konsekvenser. Men dette kan bare fremtiden vise.

Fandriana, den 2. februar 1973